

This Project is co-funded by the European Union and the Council of Europe.
Bu proje, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

USULİ GÜVENCELER KONULU KOORDİNASYON TOPLANTILARINA İLİŞKİN NİHAİ BİRLEŞİK RAPOR

Türkiye'de Ceza Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi ve
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesi için
Yargı Mensuplarının Kapasitesinin Artırılması
Avrupa Birliği – Avrupa Konseyi Ortak Projesi

This Project is co-funded by the European Union and the Council of Europe.
Bu proje, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

USULİ GÜVENCELER KONULU KOORDİNASYON TOPLANTILARINA İLİŞKİN NİHAİ BİRLEŞİK RAPOR

Türkiye’de Ceza Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi ve
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesi için
Yargı Mensuplarının Kapasitesinin Artırılması
Avrupa Birliği – Avrupa Konseyi Ortak Projesi

USULİ GÜVENCELER KONULU KOORDİNASYON TOPLANTILARINA İLİŞKİN NİHAİ BİRLEŞİK RAPOR

Hazırlayan

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Bu Rapor "Türkiye'de Ceza Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesi için Yargı Mensuplarının Kapasitesinin Artırılması" Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu Proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte, Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Projenin yararlanıcı kurumları Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye Adalet Akademisidir. Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

Bu Rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmiştir. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde tarafların resmi görüşünü yansıtmamaktadır. Bu Raporda yer alan görüş ve düşünceler yazarın sorumluluğundadır.

Tasarım

Bilge Bostan

Baskı

Tam Pozitif Reklamcılık | Matbaa

Çamlıca Mahallesi Anadolu Bulvarı

145. Sokak 10/11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 397 00 31 | Faks: 0312 397 86 12

E-Posta: pozitif@pozitifmatbaa.com

Proje Paydaşları

- Anayasa Mahkemesi
- Yargıtay Başkanlığı
- Hâkimler ve Savcılar Kurulu
- Türkiye Barolar Birliği
- Mali Suçlar Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK)
- Jandarma Genel Komutanlığı
- Emniyet Genel Müdürlüğü
 - Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı
 - Terörle Mücadele Daire Başkanlığı
 - Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
- Adli Tıp Kurumu

www.coe.int/tr/web/ankara

Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi

✉ cas.ankara@coe.int

fb Ceza Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi

ig cas_projesi

✉ @project_cas

yt Ceza Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	7
I. TOPLANTILAR, KATILIMCILAR VE PAYDAŞLAR	11
II. BULGULAR	12
A. DELİLLERİN KABUL EDİLEBİLİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	12
1. ARAMA VE EL KOYMA	12
2. ŞÜPHELİ VE KOLLUK İŞLEMLERİ	14
3. İLETİŞİMİN TESPİTİ	15
4. DİĞER KORUMA TEDBİRLERİ	15
5. HUKUKA AYKIRI DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KABUL EDİLEBİLİRLİK DENETİMİ	16
B. DAVA DOSYASINA ERİŞİME İLİŞKİN BULGULAR	19
C. İKİ TEMAYI DA İLGİLENDİREN KURUMSAL SORUNLAR	23
III. ULAŞILAN SONUÇLAR VE ÖNERİLER	24
A. DELİLLERİN KABUL EDİLEBİLİRLİĞİYLE İLGİLİ ÖNERİLER	24
1. ARAMA VE EL KOYMA	24
2. ŞÜPHELİ VE KOLLUK İŞLEMLERİ	25
3. İLETİŞİMİN TESPİTİ	26
4. DİĞER KORUMA TEDBİRLERİ	26
5. HUKUKA AYKIRI DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KABUL EDİLEBİLİRLİK DENETİMİ	26
B. DOSYAYA ERİŞİME İLİŞKİN ÖNERİLER	27
1. İKİ TEMAYI DA İLGİLENDİREN KURUMSAL SORUNLARLA İLGİLİ ÖNERİLER	29

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapor Proje kapsamında düzenlenen üç koordinasyon toplantısında hâkimler Cumhuriyet savcıları, Adalet Bakanlığı'nın çeşitli birimlerinden temsilciler ve kolluk kuvvetleri temsilcileri tarafından oluşturulan temel tavsiyeleri gözden geçirmek ve özetlemek amacıyla Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER tarafından hazırlanmıştır. Bu toplantılar şunlardır:

- 3-4 Kasım 2022 Mardin
- 1-2 Haziran 2023 Afyonkarahisar
- 27-28 Eylül 2023 Eskişehir

Yazar yukarıda bahsedilen her üç toplantıya da fiziken katılmış ve diğer ulusal uzmanlarla (Av. Gizem GEDİKOĞLU ve Av. Tuğçe Duygu KÖKSAL) birlikte toplantı raporlarını kaleme almıştır. Elinizdeki bu rapor, her bir toplantı sonrasında hazırlanan raporların değerlendirilmesi suretiyle hazırlanmıştır.

Her üç toplantıda da benzer bir program uygulanmıştır. Buna göre ilk gün delillerin kabul edilebilirliği, tanık sorgulama hakkı ve dava dosyasına erişimle ilgili sunumlar ve soru cevap seanslarına ayrılmıştır. İkinci gün ise katılımcılar iki temayı konu edinen gruplara bölünmekte ve somut sorunlar üzerine tartışarak çözüm önerileri üretmişlerdir. Elinizde bulunan bu bileşik rapor, üç toplantıda ilk ve özellikle ikinci gün yapılan tartışmalardaki bulgu ve önerileri bir araya getirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu raporun, Türkiye'de hukuka aykırı deliller konusunda yapılacak mevzuat değişikliklerine ve diğer ihtiyaçlara yönelik kapsayıcı bir strateji geliştirmesinde bir dayanak noktası olarak kullanılabileceği umulmaktadır. Üç koordinasyon toplantısının sonucunda, bu raporun sonuç bölümünde de detaylandırıldığı üzere, birçok öneri ortaya çıkmıştır. En önemli öneriler şunlardır:

Delillerin Kabul Edilebilirliğiyle İlgili Öneriler

- Arama emirlerinin denetlenmesi hususunda kolluk ve Cumhuriyet savcısı arasında elektronik yolla yazılı talimat verilmesi konusunda yasal düzenleme yapılması ve güvenli bir iletişim kanalı kurulması
- Tüm aramaların video kaydına alınması ve bunun mevzuatla düzenlenmesi
- Arama tanığı bulunmayan hallerde Cumhuriyet savcısının mutlaka aramaya katılması konusunda farkındalık yaratılması
- Sulh ceza hâkimleri tarafından verilen önleme araması kararlarının süresine ilişkin yasal sınırlama getiren düzenleme yapılması
- Bir süredir arttığı gözlemlenen mülakat uygulamasına son verilmesi bakımından somut düzenlemeler getirilmesi
- Özellikle gizli tanıklar açısından yazılı soru sorma usulüne başvurulmaması, ses ve görüntünün değiştirilerek aktarılması usulünün kullanılması
- Dış beden muayenesine ilişkin düzenleme ihtiyacı
- Hukuka aykırı delillerin soruşturma evresinde dosyadan ve sistemden çıkarılmasına ilişkin kovuşturma öncesi ara muhakeme sistemi kurulması. Bu konunun akademik toplantılarda ele alınması ve hatta iyi uygulama örneklerinin incelendiği (İtalya, Almanya) bir projeye dönüştürülmesinin düşünülebileceği
- İddianamenim değerlendirmesini yapan mahkemeyle yargılamayı yapan mahkemenin uzun vadede birbirinden ayrılması
- PVSK'nın ek 6. maddesinde teşhis işlemine müdafii katılımını zorunlu kılan bir düzenleme yapılmalıdır
- Kolluğun sürekli kayıt halinde olan bir yaka kamerası kullanmasının, kolluğun şüphelilere yönelik yaptığı işlemlerden doğan ihtilafları çözümleme konusunda etkili olacağı ifade edilmiştir.

Dosyaya Erişime İlişkin Öneriler

- Dosya incelemesi için kameralı odaların oluşturulması
- Cezaevinde bulunan şüphelilerin savunma hakkını etkin kullanabilmesi ve soruşturma dosyasından çıktı alınabilmesinin sağlanması açısından cezaevine yazılan müzekkerede bu hususa yönelik iznin baştan verilmesi
- Tutuklu şüpheli/sanıkların yargılama çevresinde olmadığı durumlarda müdafî ile görüşmesi için SEGBİS dışında bağımsız bir sistem veya mekanizma geliştirilmesi, buna ilişkin düzenleme yapılması
- Dosya inceleme yetkisinin kısıtlanmasına ilişkin kararların sulh ceza hakimlikleri tarafından daha etkili denetlenmesi
- Hacimli dijital verilere dayanan soruşturmalarda şüpheli/sanık ve müdafî dosyayı inceleyebilmesi için gerekli teknik imkanların sağlanması, buna ilişkin ek düzenlemelerin yapılması
- Şüphelinin muvafakati veya kimlik ibrazı ile avukatın vekaletname olmaksızın da dosya inceleyebilmesinin yeknesak bir uygulama olarak sağlanması, bu konuda Kalem Yönetmeliği ve CMK'ya açık hüküm konulmasının sağlanması.
- Dijital delil ve kayıtların savunma makamı tarafından güvenli şekilde incelenmesine yönelik multimedya odaları kurulması.
- UYAP üzerinden avukat tarafından soruşturma dosyasına her türlü evrak gönderilebilmesi için sekme eklenmesi.
- Avukatlık Kanunu'nun 46. maddesine "*soruşturma dosyaları*" ibaresinin eklenmesi.
- CMK madde 154/1 düzenlemesini dosya inceleme söz konusu olduğunda uygulanmadığı görüldüğünden bu maddenin dosya incelemesini de kapsayacak şekilde açıklığa kavuşturulması.
- Şüpheli ile görüşmeden önce avukatın dosyayı inceleyebilmesinin mümkün kılınması.

İki Temayı da İlgilendiren Kurumsal Sorunlarla İlgili Öneriler

- Hâkimlerin terfi değerlendirmelerine kriter olarak hak ihlaline neden olma ölçütlerinin getirilmesi
- Kolluğun insan hakları konusunda eğitimi ihtiyaçlar çerçevesinde şekillendirilmelidir.
- Adli ve idari kolluğun birbirinden kurumsal olarak ayrılması ve ayrı bir teşkilatlanmaya gidilmesi

I. TOPLANTILAR, KATILIMCILAR VE PAYDAŞLAR

Proje kapsamında usuli güvencelerle ilgili yapılan koordinasyon toplantıları şunlardır:

- 3-4 Kasım 2022 Mardin
- 1-2 Haziran 2023 Afyonkarahisar
- 27-28 Eylül 2023 Eskişehir

Toplantılara şu katılımcı ve paydaşlar katılmıştır:

- Yargıtay üyeleri ve tetkik hakimleri
- Bölge adliye mahkemesi hakimleri ve savcıları
- AİHM Hukukçuları
- Anayasa Mahkemesi Raportörleri
- İlk derece mahkemesi hâkimleri
- Cumhuriyet savcıları
- Adalet Bakanlığı'nın çeşitli birimlerinden temsilciler
- Toplantı yapılan yer barosu temsilcileri
- Sunum yapmak üzere davet edilen avukatlar
- Toplantı yapılan il emniyet müdürlüğü ve il jandarma komutanlığı temsilcileri
- Türk Ceza Hukuku Derneği temsilcisi

Her üç toplantıda da benzer bir program uygulanmıştır. Buna göre ilk gün delillerin kabul edilebilirliği, tanık sorgulama hakkı ve dava dosyasına erişimle ilgili sunumlar ve soru cevap seanslarına ayrılmıştır. İkinci gün ise katılımcılar iki temayı konu edinen gruplara bölünmekte ve somut sorunlar üzerine tartışarak çözüm önerileri üretmişlerdir. Elinizde bulunan bu bileşik rapor, üç toplantıda ilk ve özellikle ikinci gün yapılan tartışmalardaki bulgu ve önerileri bir araya getirmek amacıyla hazırlanmıştır.

II. BULGULAR

A. Delillerin Kabul Edilebilirliğine İlişkin Bulgular

Tartışma oturumlarında delillerin elde edilme usulleri, bu usullere ilişkin uygulamada karşılaşılan ve içtihatlarla yansıyan sorunların tespiti ile bu sorunların çözümüne yönelik öneriler üzerinde görüşülmüştür. Hukuka aykırı elde edilen delillerin yargılamada dikkate alınmamasının sağlanması 2014 tarihli İnsan Hakları Eylem Planı'nda da bir somut hedef olarak belirlenmiştir.

Tartışmaların özetine, uygulanan tedbir başlıkları altında aşağıda yer verilmiştir:

1. Arama ve El Koyma

Uygulamada en çok hukuka aykırı delil ortaya çıkmasına yol açan koruma tedbiri aramadır. Kolluk kuvvetlerinin, jandarma kuvvetleri de dâhil olmak üzere önleme araması, adli arama ve el koyma tedbirlerinin icrası bakımından eğitime ihtiyaçlarının olduğu ifade edilmiştir.

Özellikle önleme aramasından adli aramaya geçiş arasında kolluk tarafından fark gözetilmediği ve arama kararı alınmaksızın arama işlemi yapıldığı, bu durumun bir sonraki aşamada el koyma tedbirini de hukuka aykırı hâle getirdiği belirtilmiştir. Sulh ceza hâkimleri tarafından makul süreleri aşan uzunlukta önleme araması kararları verildiği, bu uygulamanın önleme aramasını fiilen kalıcı hâle getirdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun yerinde bir biçimde ortaya koyduğu ilkelerin yerleşmesi bu olmadığı takdir mevzuat yoluyla daha ayrıntılı bir düzenlemeye ihtiyaç vardır.

Önleme araması ve durdurma yetkileri kullanılırken özellikle üst aramasının sınırları ve adli arama gerektiren durumlarla ilgili kolluğun farkındalığı artırılmalıdır.

Uygulamada kolluk kuvvetlerinin yazılı emir almadan sözlü talimatla işlem yaptığı ve hatta önce arama yapıp sonra talimat istediği örneklerle de karşılaşıldığı ifade edilmiştir. Bu noktada arama emirlerinin denetlenmesi hususunda kolluk ve Cumhuriyet savcısı arasında elektronik yolla yazılı talimat verilmesi konusunda güvenli bir düzenleme geliştirilebileceği öneri olarak getirilmiştir. Ayrıca kolluk vardiyaları arasında iletişimsizlik sorunları olduğu ve bu durumun arama emir ve kararlarının icrasında sorunlara yol açtığı da belirtilmiştir.

Arama tanıklarının bulundurulmasına ilişkin sorunların devam ettiği, bu konuda AİHM¹ ve AYM² tarafından verilen ihlal kararlarına rağmen, uygulamanın hala yeknesak hâle gelmediği ifade edilmiştir. Yargıtay'ın bu konuda birbiriyle çelişen içtihatlarının varlığını sürdürdüğü anlaşılmıştır. Arama tanıklarının olmadığı hallerde Cumhuriyet savcısının bizzat aramaya katılması sorunu çözmektedir. Ancak uygulamada Cumhuriyet savcısının aramaya katılmasının oldukça nadir gerçekleştiği, mevcut iş yükü altında bu beklentinin çok da gerçekçi olmadığı ifade edilmiştir. Arama sırasında arama tanıklarına ulaşamaması halinde UYAP üzerinden ivedilikle Cumhuriyet savcısına ulaşarak, aramada savcının katılımını ve sorumluluğunu artırmaya yönelik düzenleme yapılmalıdır.

Bir diğer çözüm tüm aramaların video kaydına alınmasıdır. Kolluk tarafından yaka ve üst kamerası kullanımına ilişkin, kişisel verilerin korunmasına ilişkin güvenceler de temin edilerek, bir mevzuat düzenlemesi yapılmalıdır.

Uygulamada arama ve el koyma kararlarının genellikle birlikte verildiği ancak itiraz gelirse incelendiği belirtilmiş ve bu durumun el koyma bakımından öngörülen hâkim güvencesini zayıflatan bir uygulama olduğu ifade edilmiştir.

Bilgisayarda yapılan aramalar bakımından bilgisayar kütüğü kavramının daha iyi tanımlanması konusunda bir ihtiyaç olduğu yönünde görüşler ifade edilmiştir.

Son olarak Cumhuriyet savcısı tarafından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde verilen arama emirlerinde, gecikmedeki sakıncanın açıkça ortaya konulmaması ve hatta bazı durumlarda hâkime erişilebilecek kadar zaman bulunmasına rağmen bu kararların verilmesi, Yargıtay'ın bazı kararlarında delili hukuka aykırı hale getiren bir unsur olarak görülmektedir. Adli kolluk amirinin yazılı emriyle araması yapılması ilişkin hükmün uygulamada işletilemediği ifade edilmiştir.

Arama ve el koymaya yönelik tartışmalarda önleme ve adli arama hukuka aykırı arama yapıldığına ilişkin iddianın değerlendirilmesinde tutulan kolluk tutanakları çok önemli bir yer tutmaktadır. Tüm aramaların kameraya alınması için mevzuatta gereken düzenleme yapılmalıdır. Rızaen muhafaza altına tutanaklarının önemli bir kısmının gerçeği yansıtmadığı ve aslında rızaen teslim olmamasına rağmen bu şekilde tutanakların tutulduğu ifade edilmiştir.

¹ Aydemir/Türkiye, No:17811/04, 24.05.2011.

² Yaşar Yılmaz başvurusu, 19.11.2014.

Ayrıca yıllarca incelenmeden bekletilen delillerin mülkiyet hakkı sorunlarına yol açtığı ifade edilmiştir. Suç eşyası olarak el konulan imajı alınmış ve incelenmiş dijital materyalin, suç unsuru olmadığı tespit edilmesine rağmen iade edilmemesi tazminat davalarına yol açılabildiğinden, bu materyalin iadesi konusunda yeknesak bir uygulama öngörülmeli ve düzenleme yapılmalıdır.

2. Şüpheli ve Kolluk İşlemleri

Şüpheliye avukat yardımından faydalanma hakkının hatırlatılmadan onunla gayri resmi olarak yapılan görüşmeler “mülakat” olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulamanın hukuki bir temeli olmadığına Proje’nin ihtiyaç analizi raporunda da dikkat çekilmiştir.³ Mülakat uygulamasının hukuka ve görevin gereklerine aykırı olduğu hususunda farkındalık oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.

2021 tarihli İnsan Hakları Eylem Planı’nda, “şüpheli ve sanığın yaptığı teşhis işlemlerinin zorunlu müdafî huzurunda yapılmasına ilişkin uygulamadan kaynaklanan sorunların giderilmesinin” somut bir hedef (faaliyet 2.5.b) olarak konulmuştu. Teşhis işlemi ise PVSK’nın ek 6. maddesinde düzenlenmektedir. Teşhis, gözaltına alınan kişinin suçun faili olup olmadığını belirlemek ve kimlik tespiti yapmak amacıyla yapılan bir ceza muhakemesi işlemidir. Yüzleştirme ise, açıklamaları birbiriyle çelişen kişilerin (tanıkların veya şüphelilerin) karşı karşıya getirilmesi işlemidir.

PVSK’nın ek 6. maddesinde PVSK’da teşhis işlemine müdafîin katılabileceğinden bahsedilmemiştir. Ancak öğretideki hâkim olan haklı görüş uyarınca, işlemin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkabilecek hataları önlemek (ör. teşhiste yönlendirmeyapılması) bakımından, müdafîin teşhis işlemine katılmasının zorunlu olması gerekir. Ancak Yargıtay Ceza Genel Kurulu, müdafîin teşhiste bulunmasının zorunlu olmadığı yönünde içtihat⁴ oluşturmuştur. Avrupa Parlamentosu’nun 2013/48 sayılı direktifinin 3/3-c maddesinde, müdafîin katılımının sağlanması gereken ceza muhakemesi işlemleri arasında hem teşhis⁵ hem de yüzleştirme⁶ sayılmıştır.

³Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 33-35.

⁴YCGK, E. 2008-6/71, K. 2008/85, T. 15.4.2008. (yargitay.gov.tr, SGT: 20.02.2018)

⁵“identity parade” (İng.), “séance d’identification des suspects” (Fr.)

⁶“confrontation” (İng-Fr.)

Kolluğun sürekli kayıt halinde olan bir yaka kamerası kullanmasının, kolluğun şüphelilere yönelik olarak yaptığı işlemlerden doğan ihtilafları çözümleme konusunda etkili olacağı ifade edilmiştir.

3. İletişimin Tespiti

Mevzuatta yer alan iletişimin tespiti için şartlarının temel hak ve özgürlükleri korumak bakımından yeterli olduğu, ancak savcılık makamının tüm taleplerinde olduğu gibi bu konudaki taleplerini de yeterince gerekçelendirmemesi ve genellikle güvenilir kaynaktan gelen bilgilerin dayanak gösterilmesi nedeniyle uygulamada hukuka aykırılıkların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Ek olarak gerekçesiz taleplerin sulh ceza hâkimliğince reddedilmesinin emniyet güçleri ve savcılıklar nezdinde tepki doğurduğu ve bu durumun yargı bağımsızlığı açısından güvencesiz bir ortam oluşturduğu ifade edilmiştir.

Savcıların kolluk üzerinde daha hâkim olması ve daha etkin denetim yapması gerektiği görüşü belirtilmiş, buna karşılık tartışma grubunda bulunan Cumhuriyet savcıları ellerinden geldiğince kolluğu hukuka uygun davranmaya yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada adli kolluğun kurulmasının temel bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Telefon dinleme ve teknik araçlarla izleme kararlarının aynı anda verilmesinin bir ihtiyacın sonucu olduğu, bu tedbirler arasında derecelendirme yapılması yerinde olmadığı ortaya konulmuştur. Gizli soruşturmacının durumunun ise daha farklı olup, kademeli bir değerlendirme düşünülebilir.

4. Diğer Koruma Tedbirleri

Kamu görevlisi olmayan sivil şahısların gizli soruşturmacı olarak tayini uygulamasından vazgeçilmelidir.

Gizli tanık dinlenme usulüne ilişkin olarak ise tanığa yazılı soru yönetilmesi usulünden vazgeçilmesi ve teknik araçlar vasıtasıyla tanığın ses ve görüntüsünün değiştirilerek doğrudan doğruya soru sorma imkânının sağlanmasının önemi vurgulanmıştır.

5. Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi ve Kabul Edilebilirlik Denetimi

AİHS’de delillerin kabul edilebilirliği konusunu düzenleyen herhangi bir hüküm yoktur. Bugün, Avrupa için ortak bir delil hukuku oluşturulması noktasından oldukça uzakta olduğumuzu kabul etmemiz gerekir. AİHM, bu bağlamda Avrupa devletlerinin hukuk sistemleri arasındaki büyük farklılıklara, makul bir takdir ölçüsüyle yaklaşmakta ve hukuka aykırı deliller konusunu, ancak bu delilin Sözleşme’de korunan bir hakkı ihlal ettiği ölçüde incelemektedir.⁷ Bu durumun AİHS’nin zayıf noktalarından biridir. Örneğin, bir delilin elde edilme biçimi hukuka aykırı da olsa, bu delilin orijinal olup olmadığına karşı koyabilmek bu nedenle AİHM tarafından yeterli bir güvence sayılabilmektedir.⁸ Bu noktada, iç hukukun ön plana alınması gerekir Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 38/6. maddesinde, “kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.” şeklinde daha somut bir kural yer almaktadır. Ancak uygulamada, CMK’da da benzer hükümle desteklenen bu kuralın mutlak olarak uygulandığını söylemek mümkün değildir.

Her üç toplantıda da hukuka aykırı delillerin dava dosyasında bulunmaması ve kovuşturma öncesinde savcı veya başka bir mahkeme tarafından incelenerek çıkarılması konusunda görüş birliğine varılamamıştır. Savcılık makamının hukuka aykırı delilleri ne şekilde değerlendirmesi gerektiği mevzuatta daha açık hale getirilmelidir. Katılımcıların bir kısmı hukuka aykırı delillerin savcı tarafından değerlendirilmesinin uygun olmadığını, bu delillerin de mutlaka mahkemeye sunulması gerektiği ifade etmiştir.

Bu deliller dosyada kaldığı sürece, hâkimin bu delillerden etkilenmemesi mümkün değildir.⁹ Delillerin kabul edilebilirliğini değerlendirmeye yönelik yargılama öncesi bir mekanizmaya ihtiyaç duyulduğuna İhtiyaç Analizi Raporu’nda dikkat çekilmiştir.¹⁰ Bu hususta Doç. Dr. Fahri Gökçen Taner, her üç toplantıda da hukuka aykırı delillerin soruşturma evresinde sistemden çıkartılması ve yargılamayı yapacak olan mahkemenin önüne hiç gitmemesi gerektiğini belirtmiş ve bu sorunu soruşturma evresinde çözecek köklü bir değişikliğe ihtiyaç olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Bu değişiklik ciddi bir reformu ve köklü bir sistem değişikliğini gerektirdiğinden bu konu üzerinde daha ayrıntılı durulacaktır.

⁷ Çok sayıda karar arasında bkz. *Jalloh/Almanya* 11.07.2006, §95; *Desde/Türkiye* 01.02.2011, §125; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 25.07.2013, §699.

⁸ Örnek olarak bkz. *Khan/Birleşik Krallık*, 12.05.2000, §35; *Gäfgen/Almanya*, 01.06.2010, §164.

⁹ Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 36.

¹⁰ Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 36.

5271 sayılı CMK'nın getirdiği en önemli yeniliklerden birisi şüphesiz ki iddianamenin iadesidir. Bu kurumla gereksiz davaların açılmasının önüne geçilmek istenmiş ve kovuşturma evresine olabildiğince tam bir iddianameyle başlanması amaçlanmıştır. İddianamenin denetlenmesi teorik olarak; yeterli delil olmadan veya hukuka aykırı delillerle kovuşturma evresine otomatik bir geçişi önlemekte, muhakeme şartlarının kontrolünü sağlamakta ve daha sonra tamamlanması çok güç pek çok eksiğin giderilmesine hizmet ederek adil yargılanma hakkına katkıda bulunmaktadır.

İnsan Hakları Eylem Planının Desteklenmesine İlişkin Proje Raporu'nun adil yargılanma hakkına ilişkin kısmında¹¹ ve Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme Raporu ve Eylem İçin Tavsiyeler Raporu'nda¹² iddianamelerin çoğunlukla eksik delille hazırlandığı, bazen iş uzamasın diye iade edilmesi gereken iddianamelerin mahkemelerce kabul edildiği belirlenmesi yapılmıştır. Soruşturma evresinin sonunda iddianamenin etkili bir şekilde denetlenmesi hem makul sürede yargılanma hakkının gereklerinin sağlanması hem de hukuka aykırı delillerin soruşturma evresinde denetlenerek sonraki aşmalara geçmesine imkân tanınmaması açısından yerinde bir çözümdür.

Savcılık bu noktada, re'sen araştırma ilkesine güvenerek, tüm delilleri toplamadan veya hukuka aykırı delilleri dosyaya koyarak dava açabilmektedir. Bu noktada bir diğer etken kanunda savunmaya herhangi bir rol tanınmamış olması ve iddianamenin değerlendirilmesi aşamasında Cumhuriyet savcılığın işini gereği gibi yapıp yapmadığının yeterince test edilmemesidir. CMK'nın düzenlemesine bakıldığında, iddianamenin değerlendirilmesi sürecinin çelişmeye açık olmadığı ve savcılıkla mahkeme arasında cereyan eden bir süreç olarak tasarlandığı görülmektedir. Düzenlemede silahların eşitliği ve çelişme ilkeleri açısından şüpheliye, müdafie ve hatta suçtan zarar görene iddianame hakkındaki görüşlerini mahkemeye sunma imkânı tanınması gerekmektedir. Böylece gerçek bir ara muhakemeden bahsedilebilir ve şüpheli, sanık sıfatıyla duruşmaya çıkmadan önce, kamu davasına karşı beyanda bulunma ve delillerin toplanmasını isteme hakkına sahip olabilir.

¹¹ İnsan Hakları Eylem Planının Desteklenmesi Projesi, Adil Yargılanma Hakkı Konulu Tematik Rapor, s. 33-36.

¹² Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme Raporu ve Eylem İçin Tavsiyeler (2013), s. 36.

İtalyan ceza muhakemesi hukukunda bu tür bir sistem vardır. İt. CMK'nın 415-bis maddesi uyarınca savcılık hazırlık soruşturmasını tamamladığında, şüpheliye bir bildirimde bulunmaktadır. Bu bildirimde soruşturulan olay özet olarak açıklanır, ihlal edildiği iddia edilen kanun hükümleri gösterilir. Ayrıca şüpheliye ve müdafisine bu aşama bakımından son derece önemli olan hakları hatırlatılmaktadır. Sürecin devamında, savcılık hazırladığı talepnameyi dosya evrakıyla birlikte hazırlık duruşması hâkimliğine sunmakta ve yapılacak olan hazırlık duruşması sanığa ve suçtan zarar görene bildirilmektedir. Böylece savcılık ve tarafların katılımıyla yapılan duruşmada savcılık soruşturmadan çıkarttığı sonucu delillerle birlikte açıklamakta, sanık buna karşı beyanda bulunmakta daha sonra ise diğer taraflara söz verilmektedir. Son olarak savcılık ve müdafii bir kez daha söz hakkına sahiptir (İt. CMK m. 421). Duruşmanın ardından hâkim son soruşturmanın açılmasına, ek soruşturma yapılmasına gerek olduğuna veya son soruşturmaya yer olmadığına karar verir.

Alman hukukunda ise iddianamenin mahkemeye sunulmasının ardından mahkeme başkanı sanığa iddianameyi açıklamakta ve kovuşturma açılmasından önce delil ikame edebileceğini ve kovuşturmanın açılmasına karşı görüş bildirebileceğini bildirmektedir. Bu muhakeme, sanığın lehine haksız bir kovuşturmanın başlamamasına hizmet ettiğinden, bu evrede meram anlatma hakkı oldukça güçlüdür. Son soruşturma açılması kararına karşı ise kanun yoluna başvurmak mümkün değildir. Ancak son soruşturma açma talebinin reddi kararına karşı, savcılığa acele itiraz yetkisi tanınmıştır. İspanya'da da benzer bir sistem benimsenmiştir. Dolayısıyla bu Alman ve İspanyol sistemlerinde iddianamenin değerlendirilmesinde çelişmeli bir duruşma yerine, çelişmenin yazılı olarak gerçekleşmesini sağlayan bir metot tercih edilmiştir.

Burada raporu gereğinden fazla uzatmamak, yabancı örneklerin ayrıntılarına girmeyeceğiz. Ancak söz konusu örnekler ışığında, Türkiye'de de iddianamenin ister yazılı ister sözlü ancak mutlaka çelişmeli bir şekilde değerlendirildiği bir sisteme geçilmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz üzere bu kararı, hükmü verecek mahkemeden başka bir mahkeme verirse, hukuka aykırı delillere ilişkin tartışmanın da bu aşamada yapılması sağlanabilir.

¹³ Sanığa bildirilmesine rağmen, sanık gelmediği takdirde duruşma yokluğunda yapılır. (İt. CMK'nın 420-bis maddesi)

Bu hususla bağlantılı olarak soruşturma dosyasının incelenmesinin kısıtlanmasına ilişkin kararların verilmesinde de değişiklik yapılması gerektiğini, zira delillere erişemeyen savunmanın bu delillere ilişkin hukuka aykırılık iddialarını da soruşturma evresinde ileri süremeyeceği ifade edilmiştir.

B. Dava Dosyasına Erişime İlişkin Bulgular

UYAP dosyasına erişime ilişkin olarak ilgisini açıklayamayan avukatın dosya incelemesinin uygun olmadığı ifade edilmiş, avukatların ilgisini belirtmek suretiyle yetki belgesi veya vekaletname sunarak dosya inceleyebilmesi konusunda uyuşmazlık olmadığı görülmüştür. Öte yandan vekâletnamesiz dosya incelenmesinde hala güçlük yaşanan haller olabilmektedir.

Fiziki dosyada olmasına rağmen UYAP dosyasında bulunmayan evraklara ilişkin olarak ise bu durumun bir kısmının UYAP'ın kendi yapısından kaynaklandığı (yeterli kategori içermediği), bir kısmının ise manuel olarak kaydedilmesi gereken evraklardan kaynaklandığı belirtilmiş ve evraklar bakımından personelin yeterli bilgi ve eğitime sahip olmaması ve iş yükü nedenler arasında belirtilmiştir.

Evrak taleplerine daha hızlı cevap verilmesine ilişkin olarak, avukatların taleplerinde hangi belgelere erişim istediklerini açıkça yazmaları önerisi ileri sürülmüş ise de bu öneri soruşturma dosyasında hangi evrakların savunma bakımından önem arz edeceğinin önceden bilinmesinin mümkün olmayacağı gerekçesi ile avukat olan katılımcılar nezdinde kabul görmemiştir.

Soruşturma evresinde UYAP'tan gönderilen erişim ve diğer taleplere uzun sürede yanıt verildiği eleştirisine oturumda hazır bulunan savcılar tarafından itiraz edilmiş, bu durumun ya iş yükü çok daha yoğun olan bölgelerde söz konusu olabileceği ya da münferit örnekler olabileceği belirtilmiştir. Zira savcı onayında bekleyen bir talebin söz konusu olması durumunda UYAP'ın savcının sisteminde de bekletme yaptığı diğer bir ifade ile savcıcıyı öncelikle talepleri sonuçlandırmaya zorladığı, dolayısıyla savcılarının işlerini hızlı yürütebilmeleri için kendi üzerlerinde onayda bekleyen talepleri öncelikli olarak sonuçlandırılması gerektiği yönünde açıklama getirilmiştir.

Soruşturma dosyalarında verilen kısıtlama kararlarına ilişkin olarak; kısıtlama kararlarında yeterli ve somut gerekçe yer almamasının temel nedenlerinden biri olarak iş yükü gösterilmiştir. Buna ek olarak tartışma sırasında verilen örneklerden savcılarının dosyada bulunan belgelerde yer alan üçüncü kişilere ait kişisel verilere erişilmesi ve tanıkların korumalarının sağlanamayacağı konularında endişelerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan uygulamada sulh ceza hakimlerinin soruşturmanın amacının tehlikeye düşmesi konusunda yeterli denetim yapmadıkları ve çoğunlukla savcılığın talebi doğrultusunda karar verdikleri görülmektedir.

Soruşturma evresinde dosya inceleme yetkisinin kısıtlanması ancak sulh ceza hâkimi tarafından yapılabilen bir işlemdir. Savcılık makamı, incelenmesi kısıtlanamayacak bir belgenin incelenmesini engelleyemez. Aynı şekilde kısıtlama kararı olmayan dosyaları da, savunmaya açmak zorundadır. Kişinin savunma hakkını kullanamaması ağır bir mağduriyet teşkil etmesine karşın, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun burada görevi kötüye kullanma suçunun oluşmadığı yönündeki içtihadına¹⁴ hak vermek mümkün gözükmemektedir. Bu tür bir durumda, ortaya çıkan uyuşmazlığı çözmek için sulh ceza hâkimine suçtan zarar gören ve şüpheli adına da başvuru yapılabilmesi gerekir. Savcılık ortada bir kısıtlama kararı olmamasına rağmen dosyayı göstermiyorsa veya hakkında kısıtlama kararı verilemeyecek bir belgenin gizlenmesi söz konusuysa; taraflar sulh ceza hâkimine başvuru yaparak, hukuka aykırı durumun ortadan kaldırılmasını sağlayacak bir yargısal emir verilmesini isteyebilmelidirler. Nitekim uygulamada, sulh ceza hâkimliklerine dosya inceleme hak ve yetkisinin engellenmesi yönünde yapılan başvuruların kabul edildiği görülmektedir.

Dosyadaki kısıtlama kararı da soruşturma da süreli olmalıdır. Buna ilişkin mevzuatta düzenleme yapılmalıdır. Örgüt yargılamalarında, özel bir dosya inceleme usulü öngörülebilir. Diğer taraftan, sosyal medyanın soruşturmalar üzerindeki etkileri de dikkate alınarak, özellikle medyanın dikkatini celp eden soruşturmalarda, dosyaya erişimle ilgili olarak özel kılavuz ilkeler genelgeyle belirlenebilir.

¹⁴ YGCK, E. 2009/4.MD-175, K. 2009/237, T. 14.05.2009. (yargitay.gov.tr, SGT: 05.11.2023)

Gizli koruma tedbirlerinin ayrı bir dosyada tutulması ve bu tedbirler nedeniyle dosya inceleme yetkisinin kısıtlanması yoluna gidilmemesi gereklidir. İhtiyaç Analizi Raporu'nda belirtildiği üzere, kısıtlama kararı sınırlı sayıda belge için de verilebilir, tüm bir dosyayı kapsamaması zorunlu değildir.¹⁵ Bu konuda mevzuatın daha açık hale getirilmesi düşünülebilir.

Ek olarak ekonomik suçlara ilişkin soruşturmalarda MASAK raporlarının idari rapor olarak görülmesi nedeniyle CMK 153/3. maddesinde belirtilen istisnalar arasında kabul edilmediği, sanık ve müdafilerin erişimine sunulmadığı ifade edilmiştir. Bu durumun da doğru bir uygulama olmadığı, bu tür dosyalarla hacimli dijital veri içeren dosyalarda en azından şüpheli ile ilgili kısımların şüpheli ve müdafine erişimine açılması gerektiği ifade edilmiştir.

Aynı ilde olmayan şüpheli/sanık ile müdafinin görüşmesinin SEGBİS sistemi üzerinden yapılmasına ilişkin olarak; SEGBİS sisteminin devletin kontrolünde, kayıt imkânı da bulunan bir sistem olması nedeniyle müvekkil-vekil gizliliği bakımından yeterli güvenceyi sağlamadığı değerlendirilmiş ve bu görüşmelerin fiziki ve teknik imkanlar artırılarak bağımsız yollarla yapılmasına olanak sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Cezaevinde bulunan şüphelilerin savunma hakkı bakımından, cezaevindeki şartların esas olarak cezaevi müdür ve personellerinin kontrolünde bulunması sebebiyle bu hususlarda eğitime tabi tutulmalarının faydalı olacağı, aynı zamanda evrak çıktısı alma konusunda gerekli alt mevzuat düzenlemelerinin yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

AGO ve Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) bünyesinde çocuğun ifadesi alındıktan sonra, ifade kaydı daha sonradan müdafî ya da vekiller tarafından izlenememektedir. İfade yazılı hale getirilmekte ancak görüntülerine ilişkin video kaydı dosyada mevcut bulunmamaktadır. İfadeye ilişkin video kaydının da izlenmesine yönelik bir usuli güvence mevzuatla getirilebilir. Bu kapsamda somut bir öneri olarak müdafî ve vekillere multimedya sistemini içeren bir inceleme odası ve teknik altyapı, kişisel verilerin korunmasına ilişkin güvenceler de öngörülerek, tahsisi düşünülebilir.

¹⁵ Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 37.

Cinsel suçlarla ilgili soruşturmalarda, dosyadaki kişisel verileri ihtiva eden delil, görüntü ve belgelere 3. kişilerin erişiminin engellenmesi açısından, ayrı bir zarf içinde muhafaza etme usulü yeknesak hale getirilebilir.

Soruşturma dosyasında Kalem Yönetmeliği'nde yer alan düzenleme de dikkate alınarak dosya inceleme tutanağı ile inceleme yeknesak uygulama haline getirilmelidir. Her ne kadar kovuşturma dosyası aleni olsa da UYAP üzerinden dosyanın vekaleti bulunan avukatının muvafakati alınmasına yönelik bir uyarı sistemi getirilerek, kişisel verilerin korunmasına ilişkin gereklilikler gözetilerek dosya inceleme serbestisine ilişkin kötüye kullanımlar engellenebilir.

Dosyadaki dijital delillere ilişkin incelemenin tarafsız bilişim alanında uzman bilirkişiler tarafından yapılması, kolluk tarafından yapılmamasının sağlanması gereklidir. Dijital delillere ilişkin CMK'da ek bir düzeleme yapılmalıdır.

C. İki Temayı da İlgilendiren Kurumsal Sorunlar

- Cumhuriyet savcılarının ulaşılabilir olması gerektiği kollukla iletişimi kesmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Öte yandan doğrudan savcılık makamına bağlı bir kolluğun eksikliğini hissedildiği görülmektedir.¹⁶ İhtiyaç Analizi Raporu'nda aynı hususa dikkat çekilmiştir.¹⁷

Görevini kanuna göre yapan kişilere gereği gibi hesap sorulmadığı için hukuka aykırı işlemlerin tekrar ettiği vurgulanmıştır. Kolluk Gözetim Komisyonunun daha etkin hale getirilmelidir. Hukuka aykırı hareket eden kolluğun yaptırımla yüz yüze gelmesi sağlanmalı ve rücu mekanizmaları işletilmelidir.

Soruşturma evresinde toplanan delillerin hukuka uygunluğunun temin edilebilmesi için, kolluk makamlarının sorumluluğuna ve hesap verilebilirliğe ilişkin düzenleme yapılması gereklidir. Bu noktada fezlekenin iadesi usulü yaygınlaştırılabilir. Başsavcılıkların bilgilendirme toplantılarının artırılması ve bu toplantıların ilgili kolluk amirlerini de içerir şekilde düzenlenmesi sağlanmalıdır. Bilgilendirme toplantıları hem yerel hem de bölgesel olarak gerçekleştirilmeli ve rutin hale getirilmelidir.

- İhtiyaç Analizi Raporu'nda kolluk temsilcileri, soruşturmanın Cumhuriyet savcının tam emir ve talimatı altında yürütüldüğünü ifade etmiştir.¹⁸ Oysa kolluğun gerçekleştirdiği işlemler üzerinde savcılığın tam bir denetim sağlayamadığı hususu, başka projelere ilişkin raporlarda tespit edilen¹⁹ ve bilinen bir sorundur. Kolluk gerektiğinde savcılıktan talimat almaktadır ancak soruşturmada savcılığın tam bir hakimiyetinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Olması gereken savcının kolluğu yönlendirmesidir, oysa fiiliyatta durum tam tersidir. Kolluk soruşturmada inisiyatif elinde tutmakta, ancak gerektiğinde savcıdan talimat istemektedir.²⁰ Cumhuriyet savcılığının kolluk üzerinde daha etkili bir denetim imkânına sahip olması, hukuka aykırı delillerin ortaya çıkmasını önlemek açısından da etkili olacaktır.

Kolluk tutanaklarına duyulan güvenin artırılması da önemli olduğundan, bu kapsamda soruşturma makamlarının özellikle kolluk işlemlerine ilişkin denetiminin artırılması gerekmektedir. Bu adli kolluğun kurulması ya da Başsavcılıklarının denetim yetkisinin artırılması ile mümkün kılınabilir.

¹⁶ 2019 yılında yayımlanan Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin 7/1-e faaliyetinde de, başsavcılığın adli kolluk üzerinde denetim imkanlarının artırılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

¹⁷ Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 32 ve 33.

¹⁸ Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 32.

¹⁹ Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme Raporu ve Eylem İçin Tavsiyeler (2013), s. 22. İnsan Hakları Eylem Planının Desteklenmesi Projesi, Adil Yargılanma Hakkı Konulu Tematik Rapor, s. 33-36

²⁰ Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme Raporu ve Eylem İçin Tavsiyeler (2013), s. 19; İnsan Hakları Eylem Planının Desteklenmesi Projesi, Adil Yargılanma Hakkı Konulu Tematik Rapor, s. 39.

Bazı sorunların meslek içi eğitim eksikliğinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Kolluğun insan hakları eğitimi daha çok nezarethane ile sınırlıdır. Başta arama olmak üzere koruma tedbirlerin icrası konusunda meslek içi eğitime ihtiyaç vardır.

Barodan müdafî atanan hallerde özellikle suça sürüklenen çocuklara ilişkin dosyalarda atanan zorunlu müdafilerin savunma yapma konusunda gerekli özeni göstermedikleri eleştirisinde bulunulmuş olup, bu durumda barolara şikâyet mekanizmasının işletilebileceği görüşülmüş, ek olarak CMK tarifesinde yapılacak iyileştirmelerin de bu durumların azalmasında olumlu etkisinin olabileceği ifade edilmiştir.

III. ULAŞILAN SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yapılan üç toplantı sonucunda iki ana temayla ilgili olarak ortaya çıkan sonuç ve öneriler şunlardır:

A. Delillerin Kabul Edilebilirliğiyle İlgili Öneriler

Yukarıda özetlenen tartışma oturumlarının sonunda aşağıdaki somut çözüm önerileri oluşturulmuştur.

1. Arama ve El Koyma

- Arama tedbirinin uygulamasının hukuka uygun hâle getirilmesi bakımından öncelikle kolluk kuvvetlerinin (jandarma kuvvetlerini de içerecek şekilde) kapsamlı ve uygulamalı eğitime tabi tutulması, eğitim programının oluşturulmasında insan hakları uzmanlarının da görüşünün alınması,

- Arama emirlerinin denetlenmesi hususunda kolluk ve Cumhuriyet savcısı arasında elektronik yolla yazılı talimat verilmesi konusunda yasal düzenleme yapılması ve güvenli bir iletişim kanalı kurulması,

- Tüm aramaların video kaydına alınması ve bunun mevzuatla düzenlenmesi.

- Arama tanığı bulunmayan hallerde Cumhuriyet savcısının mutlaka aramaya katılması konusunda farkındalık yaratılması,

- İmaj alma kapsamında uygulanacak usuli güvenceler bakımından ise, CMK'nun 134. maddesinin yeniden gözden geçirilmesi,

- Arama sırasında delil yerleştirme şüphesinin bertaraf edilmesi bakımından ikinci arama kararı verilmesi durumunda kararın gerekçesinin açıkça emir veya karara yazılması,
- İdeal bir aramanın nasıl yapılması gerektiği konusunda kolluğu eğitime yönelik videolar hazırlanması ve bunların meslek öncesi ve meslek içi eğitimlerde ilgili personele izletilmesi,
- Bilgisayar kütüğü kavramını daha iyi tanımlayan mevzuat düzenlemesi yapılması
- Sulh ceza hâkimleri tarafından verilen önleme araması kararlarının süresine ilişkin yasal sınırlama getiren düzenleme yapılması,
- Önleme aramasının tek mevzuat altında düzenlenmesi, rızaen arama ve el koyma yasağının kanunda açıkça düzenlenmesi,
- Kaba üst araması ve önleme araması sırasında makul suç şüphesi oluşması halinde el koyma usulüne ve adli arama kararı alınmasına ilişkin kollukta farkındalık eğitimleri verilmesi yerinde olur.

2. Şüpheli ve Kolluk İşlemleri

- Bir süredir arttığı gözlemlenen mülakat uygulamasına son verilmesi bakımından somut düzenlemeler getirilmesi. Bu uygulamanın görevi kötüye kullanma suçu oluşturabileceği yönünde kollukta farkındalık oluşturulması,
- İhtiyaç Analizi Raporu'nda belirtildiği üzere, şüphelinin kolluktaki ifade alma işleminin kamera kaydına alınması,²¹ buna ek olarak kolluğun sürekli kayıt halinde olan bir yaka kamerası kullanmasının, kolluğun şüphelilere yönelik olarak yaptığı işlemlerden doğan ihtilafları çözümü konusunda etkili olabileceği,
- Mülakat uygulamasına son verilmesinin sağlanması bakımından savcılıklarda olduğu gibi kolluk nezdinde de iş bölümü yapılması ve soruşturmanın yetkin personel tarafından yapılmasına özen gösterilmesi,
- Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, özellikle delillerin kabul edilebilirliği ve mülakat uygulamasının hukuka aykırı olduğu konusunda kolluğa eğitim verilmesi ve kolluk uygulamasında birliğin açısından bu konuda genelge ya da yönetmelik çalışması yapılması,
- PVSK'nın ek 6. maddesinde teşhis işlemine müdafinin katılmasını zorunlu kılan bir düzenleme yapılması faydalı olacaktır.

²¹ Needs Assessment Report on Legislation and Policy, s. 35.

3. İletişimin Tespiti

• İletişimin tespitine ilişkin savcılık taleplerinin gerekçelendirilmesi hususunda eğitim çalışmaları yapılması gereklidir.

4. Diğer Koruma Tedbirleri

• Özellikle gizli tanıklar açısından yazılı soru sorma usulüne başvurulmaması, ses ve görüntünün değiştirilerek aktarılması usulünün kullanılması,

• İstinabe yoluyla dinlemenin otomatik hale getirilmemesi ve gerekçelendirilmesi,

• Şüpheli ve sanığın dış beden muayenesine ilişkin kanuni düzenleme yapılması gereklidir.

5. Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi ve Kabul Edilebilirlik Denetimi

• Adli Kolluk Yönetmeliği'nin 6/8. maddesinde yer alan "*hukuka aykırı elde edilen delillere fezlekede yer verileceğine*" dair düzenleme de dikkate alınarak, hukuka aykırı delil bulunması halinde ya da soruşturmanın etkili şekilde yürütülmediği ve eksiklikler olduğu görülmesi halinde savcılık makamının fezlekeyi kolluğa iade edebilmesi usulünün getirilmesi,

• Hukuka aykırı delillerin soruşturma evresinde dosyadan ve sistemden çıkarılmasına ilişkin kovuşturma öncesi ara muhakeme sistemi kurulması. Bu konunun akademik toplantılarda ele alınması ve hatta iyi uygulama örneklerinin incelendiği (İtalya, Almanya) bir projeye dönüştürülmesi,

• İddianamenim değerlendirmesini yapan mahkemeye yargılamayı yapan mahkemenin uzun vadede birbirinden ayrılması,

• Hukuka aykırı deliller bakımından, kolluğun sorumluluğunu doğuran mekanizmalar geliştirilmesi yerinde olacaktır

• Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 38/6. maddesinde yer alan ve CMK'da da benzer hükümle desteklenen, "kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez." şeklindeki kuralın etkili bir şekilde uygulanması desteklenmelidir.

B. Dosyaya Erişime İlişkin Öneriler

- UYAP soruşturma/kovuşturma dosyalarına erişim meselesinin çözümü bakımından, UYAP üzerindeki evrak kategorilerinin çoğaltılması, Savcı ve Hâkimlerin müdafî ve sanık taleplerini daha rahat anlayabileceği evrak kategorilerinin eklenmesi, personele bu konuda eğitim verilmesi ve personel kalitesi ve sayısının arttırılması,
- İfade alma odalarının çoğaltılması ve fiziki koşulların teknolojik ekipmanlar bakımından iyileştirilmesi,
- Dosya incelemesi için kameralı odaların oluşturulması,
- Cezaevinde bulunan şüphelilerin savunma hakkını etkin kullanabilmesi ve soruşturma dosyasından çıktı alabilmesinin sağlanması açısından cezaevine yazılan müzekkerede bu hususa yönelik izin baştan verilmesi,
- Askeri hizmetini yapan kişiler bakımından avukatı olsun ya da olmasın şüpheli veya sanığa mutlaka tebliğ edilmesinin sağlanması, bu amaca yönelik olarak bu kişiler bakımından UYAP'a uyarı sistemi getirilmesi,
- Cezaevi personelinin ve müdürlerinin meslek içi eğitimlerinin arttırılması,
- Tutuklu şüpheli/sanıkların yargılama çevresinde olmadığı durumlarda müdafî ile görüşmesi için SEGBİS dışında bağımsız bir sistem veya mekanizma geliştirilmesi, buna ilişkin düzenleme yapılması yerinde olacaktır.
- Dosya inceleme yetkisinin kısıtlanmasına ilişkin kararların sulh ceza hakimlikleri tarafından daha etkili denetlenmesi gereklidir. Uygulamada soruşturmanın amacının tehlikeye düşmesi konusunda savcılık neredeyse hiç gerekçe göstermemekte, buna rağmen dosya inceleme yetkisinin kısıtlanmasına ilişkin talepler neredeyse istisnasız olarak kabul edilmektedir.
- Cumhuriyet savcılığının hukuka aykırı bir şekilde inceleme yetkisi kısıtlanamayacak belgelerin incelenmesini engellediği örneklerde, sulh ceza hakimliği belgelerin incelenmesi yönünde bu konuda karar vermeye yetkili olmalıdır. Uygulama aksi yönde geliştiği takdirde, bu konuda açık bir kanuni düzenleme yapılması düşünülebilir.
- Gizli koruma tedbirlerinin ayrı bir dosyada tutulması ve bu tedbirler nedeniyle dosya inceleme yetkisinin kısıtlanması yoluna gidilmemesi gereklidir. Kısıtlama kararı sınırlı sayıda belge için de verilebilir, tüm bir dosyayı kapsamaması zorunlu değildir. Bu konuda mevzuatın (CMK m. 154) daha açık hale getirilmesi düşünülebilir.

- Hacimli dijital verilere dayanan soruşturmalarda şüpheli/sanık ve müdafine dosyayı inceleyebilmesi için gerekli teknik imkanların sağlanması, buna ilişkin ek düzenlemelerin yapılması,
- Dosyaya erişim bakımından, mesai saatleri dışında nöbetçi savcıya ulaşılabilmesi için nöbet hatlarının kolluk ve barolarla paylaşılması,
- Şüphelinin muvafakati veya kimlik ibrazı ile avukatın vekaletname olmaksızın da dosya inceleyebilmesinin yeknesak bir uygulama olarak sağlanması, bu konuda Kalem Yönetmeliği ve CMK'ya açık hüküm konulmasının sağlanması,
- Dijital delil ve kayıtların savunma makamı tarafından güvenli şekilde incelenmesine yönelik multimedya odaları kurulması,
- UYAP üzerinden dosya inceleme taleplerinin değerlendirilmesine ilişkin de bir genelge yayımlanması, taleplerin sürelerle riayet edilerek değerlendirilmesi ve tüm dosyaya erişim sağlanması için yeknesak uygulamanın oluşturulması,
- UYAP üzerinden avukat tarafından soruşturma dosyasına her türlü evrak gönderilebilmesi için sekme eklenmesi uygun olacaktır.
- Şüphelinin ceza ehliyeti bulunup bulunmadığına ilişkin raporların gönderilmesinin hızlandırılması gereklidir. Kırılgan gruplara ilişkin delil ve belgelerin kişisel verilerin korunmasına riayet edilerek dosyada saklanmasına ilişkin usul geliştirilmelidir.
- Avukatlık Kanunu'nun 46. maddesine "*soruşturma dosyaları*" ibaresinin eklenmesi,
- CMK madde 154/1 düzenlemesini dosya inceleme söz konusu olduğunda uygulanmadığı görüldüğünden bu maddenin dosya incelemesini de kapsayacak şekilde açıklığa kavuşturulması,
- Şüpheli ile görüşmeden önce avukatın dosyayı inceleyebilmesinin mümkün kılınması,
- Kolluk dosyalarında dizi pusulası oluşturulması ve evrakın kronolojik olarak hazırlanması gereklidir.

1. İki Temayı da İlgilendiren Kurumsal Sorunlarla İlgili Öneriler

- Savcı ve Hakimlere rücu mekanizmalarının çalıştırılması, bu konularda gerekirse alt mevzuat geliştirilmesi,
- Hâkimlerin terfi değerlendirmelerine kriter olarak hak ihlaline neden olma ölçütlerinin getirilmesi,
- Kolluğun insan hakları konusunda eğitiminin ihtiyaçlar çerçevesinde şekillendirilmesi
- Adli işlemlerin bu konuda eğitimli ve deneyimli personel tarafından yapılması,
- Adli ve idari kolluğun birbirinden kurumsal olarak ayrılması ve ayrı bir teşkilatlanmaya gidilmesi,
- Kişisel Verileri Korunması Kanunu'nun 28 c) ve ç) bentlerinde kolluk ve yargı makamları tarafından toplanan verilerle ilgili bir istisna öngörülmüş olduğundan, bu verilerin bağımsız bir kolluk veri koruma mekanizması kurulması,
- Adli görüşmecilerin ve pedagogların eğitilmesi, uzmanların ve tercümanların kalitesinin artırılması faydalı olacaktır.

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting or typing. There are no margins, text, or other markings on the page.

This Project is co-funded by the European Union and the Council of Europe.
Bu proje, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

Bu Rapor “Türkiye’de Ceza Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesi için Yargı Mensuplarının Kapasitesinin Artırılması” Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu Proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte, Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Projenin yararlanıcı kurumları Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye Adalet Akademisidir. Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

Avrupa Konseyi, Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş bünyesinde 46 üye devlet bulunmaktadır. Avrupa Konseyi üye devletlerinin tamamı; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün korunmasını teminat altına almak üzere tasarlanmış olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme’nin üye devletlerdeki uygulanmasını denetler.

